

Tomán László

A SZÉP SZÓ ÉLŐ IRODALMI SZEMLE 1956—1958

(EMLÉKEZÉS ÉS ADATOK)

Az egykori újvidéki József Attila Művelődési Egyesületnek 1956-ban el kellett hagynia az épületet, melyben működött (a valamikori Református Kör), mert azt a városi hatóságok más célra szánták. (Azóta le is bontották.) Az egyesület átköltözött az egykori ún. külső Katolikus Körbe, a Dózsa György (volt Epres) utcába. Az új székház igen szűkösen bizonyult, csak egy kisebb terme volt, kis színpaddal, és egy irodahelyisége. Nyilvánvaló, hogy az egyesület itt nem folytathatta azt a szerteágazó és gazdag tevékenységét, melyet a régi épületben végzett.

Ezek között az áldatlan körülmények között próbálta meg a vezetőség megszervezni a munkát. Az áthelyezésnek egyik következménye volt, hogy az egyesület elszakadt attól a környezettől, melyben azelőtt dolgozott, amelyből tagjait és aktivistáit toborozta, attól a közönségtől, mely megszokta, hogy részt vesz az egyesület rendezvényein, s mely odaszokott az egyesület gazdag könyvtárába. Az új környezetben új tartalmat kellett adni a munkának, s új formákat kellett találni. Felveődött az ismeretterjesztő előadások gondolata. Egy előadást szerveztünk is — Sulhóf József tartotta —, de közönsége — néhány környékbeli gyerek kivételével — nem volt, s ezért az a döntés született, hogy valami mással kell próbálkozni.

Újvidéken az idő tájt nem volt szervezett magyar irodalmi élet, nem — vagy csak nagy ritkán — tartottak író-olvasó találkozót, az akkori-ban vékonyka Hídnak is csak a kiadóhivatala volt Újvidéken, a könyvkiadás haldoklott (Csáki Piroska adatai szerint 1956-ban összesen nyolc könyv jelent meg jugoszláviában magyar szerző tollából). Úgy éreztük, szükség van valamire, valamilyen megmozdulásra, amely kitöltene az újvidéki magyarság művelődési életében levő űrt, egyúttal pedig életet vinne az egyesület berkeibe és helyiségeibe.

Az a gondolat foglalkoztatott ekkor, hogy a József Attila Művelődési Egyesület — melyet akkori szokás szerint József Attila Kultúregyesületnek neveztek — adjon otthont az újvidéki magyar irodalmi életnek. Azzal a javaslattal álltam hát az egyesület vezetősége elé, hogy

— az élőújságok mintájára — indítsunk élő irodalmi folyóiratot. Ajánlatomat elfogadták, s az egyesület nevére való tekintettel a Szép Szó címet adtuk „élő irodalmi szemlénknek”. Ezzel a címmel jelezni kívántuk hűségünket a József Attila-i hagyományhoz, de azt is, hogy a szép szót ápoljuk a József Attila Művelődési Egyesület szegényes, az egykori munkásegyesületek helyiségeire emlékeztető otthonában. Irodalmi életet akartunk kialakítani, de egyben népszerűsíteni is irodalmunkat, íróinkat. Úgy képzeltük, hogy az írók személyesen olvassák fel, mondják el műveiket, s ekképpen is közelebb kerüljön a közönség az írókhoz.

Minden támogatást megadott az egyesület vezetősége, részben vállalta az anyagiak fedezését (plakátnyomtatást, a vidéki írók utazási költségeit stb.). Honoráriumot nem fizettünk, a fellépők tiszteletdíj fejében egy-egy plakátot kaptak emlékebe.

Mivel egymagam nem vállalhattam a szemle körüli szervező — és szerkesztői — munkát, munkatársak után néztem. Régi barátság fűzött Sárosi Károlyhoz, aki akkor — ha jól emlékszem — az Újvidéki Rádióban dolgozott, őrá gondoltam elsősorban. S mivel úgy véltem, hogy egy ilyen szemle irányítói közül nem hiányozhatnak a kritikusok sem, harmadiknak Juhász Gézára esett a választásom. Akkoriban a Pap Pál Gimnázium magyartanára volt. Miután az egyesület vezetősége jóváhagyta az ő bevonásukat, megnyertem őket az ügynek.

1956 nyarán, ősz elején folytak az előkészületek, s október 18-án „megjelent” az első szám. A műsorok este 7-kor kezdődtek az egyesület Dózsa György utca 18. sz. alatti otthonában. Belépődíj is volt — 10 dinár.

Műsorainkat a folyóiratok klasszikus beosztásának mintájára terveztük. Számonként egy-egy költőt és elbeszélőt hívtunk meg — a költők több versüket, az elbeszélők egy-egy novellát olvastak fel, saját választásuk szerint —, de voltak ún. rovatai is a Szép Szónak. A Valóságban riportok hangzottak el, a Porond című rovatban beszélgetéseket folytattunk írókkal, szerkesztőkkel, szakemberekkel, vitacikkeket olvastak fel szerzőik, a Figyelőben kritikusok szerepeltek bírálattal, esszével. A Szép Szó egyik célja volt ti. az is, hogy fejlessze a kritikai gondolkodást, s teret adjon a kulturális, művészeti, irodalmi témákról folyó vitának. Eleinte a műsor végén Kérdések és hozzászólások címmel adtunk helyet a közönség véleményének, de később ez megszűnt, mivel a vitát nem akartuk „rovatba” — azaz korlátok közé — szorítani, s kérdések egyébként is elhangzottak a közönség részéről, akár műsor közben, akár utána.

Voltak ettől a sémától eltérő számok is. Egy-egy teljes számot szenteltünk Fehér Ferenc *Alom a dűlőutak szélén* című, akkor megjelent könyvének, öt kritikus részvételével, Arany Jánosra emlékeztünk születésének 140. évfordulóján, egy számban az akkori fiatalok léptek fel írásaikkal, külön számot szenteltünk József Attilának, halála 20. évfordulóján, s egy számban a vajdasági szerb irodalmat kívántuk bemutatni, de sajnos, alig verődött össze néhány hallgató, s a műsor elma-

radt. Ez 1958. április 3-án történt. A műsor sikertelenségéről akkoriban, úgy emlékszem, nem volt alkalmunk beszélni, de azt hiszem, hogy a meghívott Todor Manojlović, Aleksandar Tišma és Milivoj Nikolajević neve nem volt eléggé vonzó. (A verseknek, elbeszéléseknek két nyelven kellett volna elhangzaniuk.) De az is lehet, hogy a szerkesztőség céljai, szándéka és a közönség elvárásai között nem volt meg az összhang. Később még majd beszélék a Szép Szó további sorsáról, most csak annyit bocsátok előre, hogy ezután a Szép Szó nem jelent meg többé a József Attila Művelődési Egyesület otthonában és keretében.

Összesen tizenhárom száma jelent meg tehát a Szép Szónak 1956 októberétől 1958 márciusáig. (Az április lett volna a 14.) Egy-egy műsoron átlagosan 50—60 ember jelent meg, de volt úgy, pl. az Arany János emlékszám alkalmából, amikor kb. 250 ember szorongott a József Attila kistermében. Harminckilenc ismert író, újságíró, szerkesztő, művész lépett fel a műsorokban — volt, aki többször is —, rajtuk kívül három színész vett részt a rendezvényeken. B. Szabó György és Juhász Géza egy-egy egész estét betöltő előadást tartott.

A szerkesztés, a szervezés munkáját hárman végeztük közösen. Miután egy szám megjelent, megtárgyaltuk a következő tartalmát, felosztottuk egymás közt a feladatokat, beszéltünk azokkal, akiket a következő számban szeretnénk volna szerepeltetni, leveleztünk a vidékiekkel, kinyomtattuk és kiragasztottuk a plakátokat, az iskolákba, intézményekbe személyesen vittük el; toboroztuk a közönséget, a műsor előtt fogadtuk a fellépőket és a hallgatóságot. Nagy volt ilyenkor a sürgésforgás az omladozó Dózsa György utcai otthon körül. A teremben félkörben helyeztük el a székeket, szemben velük József Attila mellszobra állt, előtte az előadói asztal.

A szerkesztőség 1957 júniusában ankétot rendezett a közönség között. Az ankétnak az volt a célja, hogy kipuhatolja a véleményeket a szemléről, s megismerje a közönség kívánságait. Az ankétlap három kérdést tartalmazott: rendszeresen vagy időnként járnak-e a Szép Szóra, vagy akkor voltak először; szükségesnek tartják-e a szemle további megjelenését; mik a kívánságaik, kit és mit szeretnének ezentúl hallani. Ötven ankétlapot osztottunk ki a jelenlevők között, s ebből 46 érkezett vissza. A válaszolók közül 23 középiskolás, 5 egyetemi hallgató, 3 újságíró, 2—2 tisztviselő, illetve asztalos, 1—1 jogász, varrónő, orvos, ballet-táncos, nyugdíjas, pedagógus stb. Huszonketten közülük rendszeresen jártak a Szép Szó műsoraiba 14-en időnként jöttek, tízen akkor voltak először. Az ankét második kérdésére mind a negyvenhatan egybehangzóan igennel feleltek. Sőt heten azt javasolták, hogy a szemle sűrűbben jelenjen meg. A legtöbben a fiatal írókat szerették volna hallani (tizenegyen), hárman-hárman Sinkó Ervint és B. Szabó Györgyöt, ketten pedig Fehér Ferencet, Tolnai Ottót és Zoltánt, Deák Ferencet és Csépe Imrét. A hallgatók érdeklődtek még a kritika, a képzőművészeti problémák, a humor, a társadalmi problémák iránt is. Érdemes ideírni

néhány választ szó szerint is: „Ma voltam először... de nekem ez nagyon tetszett, s nagyon sajnálom, hogy eddig nem voltam.” (egy diák); „A Szép Szó semmiképp sem szűnhet meg!” (egy újságíró); „... éles viták hozhatják meg a Szép Szó gyümölcsét” (egy középiskolás). Végül még egy érdekes válasz: „Lehetőséget kell találni, hogy rendesebb teremben tartsák meg a szemle számait... Egy bizonyos fokú kamara-előadás formáját kellene elsajátítani... Küzdeni, harcolni kell a Szép Szóért, tekintet nélkül a közönyre. Néha, egyes számai különbek, mint a Híd némely szintelen, vérszegény száma.”

Nemhiába hangsúlyozta ez a résztvevő, hogy harcolni kell a Szép Szóért, ugyanis eddig még — legalábbis előttem — tisztázatlan okokból nem mindenütt nézték jó szemmel a Szép Szó működését, létét, s azt, hogy a József Attila Művelődési Egyesület keretébe tartozik. Ma már nem tudom pontosan, mikor kezdődött az egész, de egyre hangosabban hallatszott az a vélemény, hogy a szemlének — állítólag jobb körülmények biztosítása miatt — át kellene mennie az Ifjúsági Tribünre. Hivatalos értesítés, rendelkezés — tudomásom szerint — nem érkezett, csak beszéltek a dologról, mígnem az egyesület vezetősége is tudomást szerzett róla. Miután a város egyik akkori vezetője is ellátogatott az egyesületbe, és beszélt a vezetőség tagjaival, végleges formát öltött az áthelyezés. Azt hiszem, minden formális intézkedés vagy döntés nélkül, egyszerűen az Ifjúsági Tribün égisze alatt folytatta munkáját a szemle, én azonban nem csatlakoztam az új szerkesztőséghez. Minden további munka az én részvételem nélkül folyt, úgyhogy az 1958. áprilisi — valójában meg sem jelent — szám után történekről nem is tudok beszámolni. Csupán arra emlékszem, hogy egy ideig feltüntették az Ifjúsági Tribün plakátjain a Szép Szó címet, később ez is eltűnt: a Szép Szó teljesen beolvadt a Tribünbe. 1962-ben aztán megszűnt a József Attila Művelődési Egyesület is.

Harminc év múlt el tehát a Szép Szó indulása óta. Jó lenne, művelődés- és helytörténeti szempontból is, ha a történetekre több fény derülne, s néhány részlet is tisztázódna. Még megvannak azok, akik részt vettek mindebben, s van mondanivalójuk róla. És mondják el, mert az idő nem vár. Halad tovább, és mi előbb-utóbb lelépünk az élet porondjáról.

A SZÉP SZÓ MŰSORAI 1956. OKTÓBER 18.—1958. ÁPRILIS 3.

I. évfolyam 1. szám, 1956. október 18.

Gál László költeményei

Sárosi Károly elbeszélése

Valóság: Major Nándor belgiumi útijegyzetei

Porond: Beszélgetés Bodrits Istvánnal könyvkiadásunk problémáiról

Figyelő: Juhász Géza ismerteti Dobrica Ćosić Gyökerek c. regényét

Kérdések és hozzászólások

I. évf. 2. sz., 1956. november 22.

Majtényi Mihály legújabb regényéből

Fehér Ferenc költeményei

Porond: Lányi István a műkedvelő színjátszás időszerű kérdéseiről

Valóság: Ezt láttam Magyarországon; Apró Mátyás élményeiről beszél

Kérdések és hozzászólások

I. évf. 3. sz., 1956. december 20.

Herceg János elbeszélése

Burány Nándor költeményei

Valóság: Saffer Pál olaszországi útijegyzetei

Porond: Beszélgetés Kovács Kálmánnal: Készül a szerb—magyar nagyszótár

Figyelő: Tomán László írása

II. évf. 1. sz., 1957. január 24.

Ács Károly költeményei

Németh István elbeszélése

Porond: Sztáncsics András a „Vojvodina” költői panorámáról

Figyelő: Bori Imre: „Költészet és valóság”

II. évf. 2. (5.) sz., 1957. február 21.

Nyilvános irodalmi vita Fehér Ferenc „Álom a dűlőutak szélén” című verskötetéről. Bírálók: Ács Károly, Bálint István, Bori Imre, Juhász Géza, Sárosi Károly

II. évf. 3. (6.) sz., 1957. március 28.

Arany János ébresztése. Születésének 140. évfordulója alkalmából. A költő életéről és művéről B. Szabó György beszél. Arany-verseket R. Fazekas Piri, Gellér Tibor és Nagy József, a noviszádi Rádió művészei adnak elő.

II. évf. 4. (7.) sz., 1957. április 25.

Csépe Imre elbeszélése

Pap József költeményei

Valóság: Sárosi Károly isztriai útijegyzetei, eredeti hangfelvételekkel

Figyelő: Major Nándor könyve és a kritika; Bálint István írása

II. évf. 5. (8.) sz., 1957. június 6.

Minket nem lehet letagadni. Fiatal íróké a szó. Deák Ferenc, Fehér Kálmán, Gulyás József, Pintér Lajos, Szajkó Margit, Tolnai Ottó, Tolnai Zoltán, Vigh Rudolf. Bevezetőt Fehér Ferenc mond.

II. évf. 6. (9.) sz., 1957. október 3.

Sulhóf József elbeszélése

Fehér Kálmán versei

Valóság: Burány Nándor: Fiatalok között

Figyelő: Gál László. Emlékezés Heltai Jenőre. A verseket elmondja Gellér Tibor

II. évf. 7. (10.) sz., 1957. november 14.

Major Nándor elbeszélése

Bauer Irén versei

Valóság: Ázsiában jártam; Ádám Tibor riportja
Porond: Beszélgetés Steinitz Tiborral a Magyar Szó könyvkiadási tervéről
Figyelő: Szabó Lőrinc emléke; Sárosi Károly írása

II. évf. 8. (11.) sz., 1957. december 26.
József Attila. Emlékezés halálának 20. évfordulóján. A költőről beszél: Juhász Géza

III. évf. 1. (12.) sz., 1958. január 8.
A Szép Szó a Telepen
Majtényi Mihály elbeszélése
Ács Károly költeményei
Porond: Budapesti találkozások. Beszél: Beder István
Figyelő: Egy önértzet története. Tomán László ismerteti Gelléri Andor Endre regényét
A telepi Petőfi Sándor Kultúrotthonban

III. évf. 2. sz., 1958. február 27.
Kociczky László elbeszélése
Burány Béla versei
Porond: Ács József időszerű művészeti kérdésekről beszél
Valóság: Három hét a Szovjetunióban. Vukovics Géza benyomásai

III. évf. 3. sz., 1958. április 3.
Todor Manojlović: Versek — Pesme
Aleksandar Tišma: Elbeszélés — Pripovetka
Porond: Beszélgetés Milivoj Nikolajevičtyal — Razgovor sa Milivojem Nikolajevičem

Megjegyzés: A fenti jegyzék a Szép Szó megőrzött plakátjai alapján készült. A felolvasott művek címét nem tüntettük fel a plakátokon, mivel nyomdába adásukkor még nem tudtuk pontosan, mit olvasnak fel a meghívott írók. Itt jegyezzük meg, hogy a plakátok, melyeket városszerte kiragasztattunk, a Budúcnost Nyomdában készültek, eleinte 83×57, a 10. számtól (1957. november) 83×29,5 cm nagyságban.